

مجلس پانزدهم: غیبت

محمدکاظم کربیی*

اشاره

غیبت، از گناهای است که با وجود تصریح بر کبیره بودن و وعده عقوبت سنگین بر آن در آموزه‌های اسلامی، متأسفانه در رفتار اعضای جامعه اسلامی شیوع دارد. این رذیله، به طور مستقیم تهدیدگر حرمت و کرامت انسانی است و در تخریب اعتماد اجتماعی سهم بسیاری دارد. در اینجا و در ادامه دو مبحث پیشین، به موضوع غیبت می‌پردازیم.

تعریف غیبت

غیبت، مصدر از ماده «غاب» است و در لغت به معنای بدگویی پشت سر کسی یا عیب کسی را در غیاب وی گفتن است^۱ و در اصطلاح، سخن گفتن پشت سر دیگران است؛ به گونه‌ای که موجب ناراحتی غیبت‌شونده گردد.^۲ در لغت عربی، به کسر اول است؛ اما در تداول فارسی، به فتح نیز خوانده می‌شود.^۳

ابوذر غفاری، صحابی گران‌قدر پیامبر خدا ﷺ می‌گوید: خدمت رسول خدا عرض کردم: غیبت چیست؟ فرمود: «ذَكَرْتُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ»^۴ سخن گفتن درباره برادر دینی به آنچه موجب ناراحتی اش می‌شود. سپس، گفتم: «يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنْ كَانَ فِيهِ الَّذِي يُذَكَّرُ بِهِ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّكَ إِذَا ذَكَرْتَهُ بِمَا هُوَ فِيهِ فَقَدْ اغْتَبَبْتَهُ وَإِذَا ذَكَرْتَهُ بِمَا لَيْسَ فِيهِ فَقَدْ بَهَبْتَهُ»^۵ عرض کردم: ای رسول خدا! اگر

* پژوهشگر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱. محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۲۴۵۷.

۲. سید محمدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۸، ص ۴۸۴.

۳. محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۲۴۵۷.

۴. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۲۸۱.

۵. همان.

آنچه درباره‌اش گفته می‌شود، در او باشد هم غیبت است؟ فرمود: اگر آنچه در اوست نقل کنی، غیبت است؛ اما اگر چیزی بگویی که در او نیست، بهتان و تهمت است.»

نکوهش غیبت

به دلیل آثار و نتایج زیان‌بار این گناه کبیره، در زبان روایات و سیره بزرگان دین، کمتر عملی به اندازه غیبت مورد سرزنش قرار گرفته و به دوری‌گزیدن از آن سفارش شده است. رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده است: «الْغَيْبَةُ أَسْرَعُ فِي دِينِ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ مِنَ الْأَكْلَةِ فِي جَوْفِهِ؛^۱ غیبت، سریع‌تر از بیماری خوره، دین مسلمان را نابود می‌سازد.»

زشتی این عمل نزد خداوند، به اندازه‌ای است که در قرآن کریم به‌صراحت از آن به منزله خوردن گوشت برادر مرده یاد شده است: «وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ؛^۲ و پشت سر یکدیگر غیبت نکنید؛ آیا یکی از شما دوست دارد گوشت برادر مرده خود را بخورد؟ قطعاً از چنین کاری کراهت دارید.»

طبق این بیان، غیبت مؤمن به مثابه آن است که کسی گوشت برادر خود را درحالی که او مرده است، بخورد؛ اما چرا فرمود گوشت برادرش؟ برای اینکه مؤمن، برادر او و از اعضای جامعه اسلامی است که از مؤمنان تشکیل یافته است و خدای تعالی فرموده است: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ.»^۳ و دلیل اینکه او را مرده خواند، برای این است که آن مؤمن، بی‌خبر از این است که دارند از او غیبت می‌کنند.^۳

مرحوم کربلایی احمد تهرانی درباره نکوهش غیبت فرموده: «یکی از عواملی که این‌قدر غیبت در اسلام منع شده، آن است که اگر شخصیت کسی نزد دیگران خراب شود و عیب‌های وی آشکار گردد تا یک عمر، همگان آن شخص را به واسطه همان عمل بد می‌شناسند و همیشه خرابی کردار او به چشم می‌آید.»^۴ به این سبب، در روایتی از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام آمده است: «يَا مَعْشَرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَخْلُصْ الْإِيمَانَ إِلَى قَلْبِهِ لَا تَدْمُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ تَتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ تَتَّبَعَ اللَّهُ تَعَالَى عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ وَلَوْ فِي بَيْتِهِ؛^۵ ای کسانی که

۱. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۵۷.

۲. سوره حجرات، آیه ۱۲.

۳. سید محمدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۸، ص ۴۸۶.

۴. گروهی از نویسندگان، زبان؛ بایدها و نبایدها، ص ۳۳.

۵. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۵۴.

به زبان اسلام آوردید و ایمان به قلب شما وارد نشده است! مسلمانان را سرزنش نکنید و عیب‌های پنهان آنها را جست‌وجو نمایید؛ زیرا کسی که عیب‌های آنها را جست‌وجو کند، خداوند عیب‌هایش را جست‌وجو می‌نماید و کسی که خداوند عیب‌هایش را جست‌وجو کند، او را مفتضح سازد؛ هرچند در خانه‌اش باشد.»

علل و زمینه‌های غیبت

۱. ضعف گفت‌وگوی رودررو

یکی از آسیب‌های جدی در جامعه اسلامی که افراد را به سوی غیبت کردن سوق می‌دهد، استقبال نکردن از فضای گفت‌وگو و ارتباطات رودرروست. امروزه به لحاظ جامعه‌شناختی و روان‌شناختی ثابت شده که بسیاری از مشکلات و مسائل افراد و جامعه، از طریق روابط متقابل و گفت‌گوهای دوطرفه و چندطرفه قابل حل است. هابرماس، جامعه‌شناس آلمانی معتقد است در عصر جدید انسان‌ها برای حل مشکلات و مسائل خود، باید از طریق گفت‌وگو، به‌ویژه در فضاهای عمومی، تصمیم‌گیری کنند.^۱

ناآگاهی از تکنیک‌ها و ابزارهای گفت‌وگو و مواجهه رودرو و ناتوانی در برقراری این نوع ارتباطات، موجب می‌شود تا افراد هنگام اظهار نظر درباره یکدیگر، به خفا و پشت سر بسنده کنند. به همین دلیل، امام علیه السلام فرموده است: «الْغَيْبَةُ جُهْدُ الْعَاجِزِ؛^۲ غیبت، تلاش انسان ناتوان است.»

۲. عادت و سرگرمی

نزد برخی افراد، قبح گناه غیبت به طور کلی زدوده شده است و برای سرگرمی و به عنوان نوعی تفریح، زبان به غیبت دیگران می‌گشایند. متأسفانه، امروزه فضای مجازی، یکی از بسترهای قبح‌زدایی از برخی گناهان، به‌ویژه غیبت گردیده است؛ به‌گونه‌ای که سخن‌گفتن درباره دیگران را سوژه‌ای برای سرگرمی خود می‌دانند و از طریق گفتار، تصویر، کلیپ و مانند آن و ارسال در حجم انبوه، به غیبت یکدیگر رو می‌آورند.

۱. جرج ریتزر، مبانی نظریه جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن، ص ۲۲۳-۲۲۴.

۲. صبحی صالح، نهج البلاغه، حکمت ۴۶۱.

۳. توجیهات بی‌دلیل

برخی افراد که به‌ظاهر خود را ملتزم به آداب شرعی می‌دانند، گاه برای گریز از موضوع غیبت، به حیل‌هایی متمسک می‌شوند تا به گمان خویش مشمول قبح و حرمت آن نشوند؛ برای نمونه، برخی برای تبرئه خود ابتدا می‌گویند: «غیبتش نباشد»، فلان‌کس این‌طور است یا این‌طور گفته است و گمان می‌کنند با این جمله، دامن خود را از غیبت مبرا ساخته‌اند.

بعضی نیز می‌گویند: «این ایراد یا عیبی که ما می‌گوییم، در او هست»؛ حال آنکه ملاک غیبت، ناراحتی فرد پس از اطلاع است و چنانچه عیبی در او نباشد، همان‌طور که در روایت ابوذر غفاری اشاره شد،^۱ تهمت تلقی می‌شود و خود، معصیت دیگری است.

برخی نیز یک گام فراتر می‌نهند و می‌گویند: «جلوی خودش هم می‌گوییم»؛ حال آنکه پیش خودش گفتن، دلیل بر جواز آن در منظر و حضور دیگران نیست و این هم، غیبت و حرام است.

گاهی نیز افراد سعی می‌کنند بدون استفاده از گفتار، با حرکات و اشاره‌های دست، چشم، ابرو و مانند آن، مبادرت به غیبت کنند. این رفتارها نیز در دایره تعریف غیبت گنجانده می‌شود و به لحاظ آثار و نتایج، با موارد پیشین در یک ردیف است؛ چنان‌که در روایتی از عایشه، همسر پیامبر خدا ﷺ آمده است: «دَخَلَ عَلَيْنَا امْرَأَةٌ فَلَمَّا وَلَّتْ أَوْ مَأْتُ بِبَيْدِي أَنَّهَُا قَصِيرَةٌ فَقَالَ ﷺ إِغْتَابَتْهَا»^۲ زنی پیش ما آمد. چون رو برگرداند، به دستم اشاره کردم که کوتاه‌قامت است. رسول خدا فرمود: غیبت او را کردی!»

۴. تشفی خاطر

تشفی خاطر یا در عرف محاوره، دل‌خنک‌شدن، معمولاً وقتی صورت می‌گیرد که انسان از کسی ناراحتی دارد و می‌خواهد با ذکر معایب او، خودش را راحت کند.^۳

۵. دیگران را شریک خود ساختن

هنگامی که انسان کار زشتی انجام داده است و می‌خواهد مورد مذمت و نکوهش قرار نگیرد، دیگران را نیز در آن شریک می‌سازد و به غیبت دیگران رو می‌آورد؛ مثلاً می‌گوید اگر من مال حرام خورده‌ام، فلانی و فلانی هم می‌خورند و اگر من این کار را کرده‌ام، فلانی و فلانی هم انجام

۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۲۸۰.

۲. ملامهدی نراقی، جامع السعادات، ج ۲، ص ۳۰۳.

۳. عبدالله شبر، الأخلاق، ص ۲۳۶.

می دهند.^۱

۶. اظهار برتری

اظهار برتری، یعنی انسان معایب و نواقص دیگری را ذکر می کند، تا برتری خود را اثبات کند؛ مثل اینکه می گوید فلانی نادان و نفهم است و منظورش این است که خودش دانا و فهمیده است.^۲

۷. حسد

این مورد، هنگامی است که انسان می بیند شخصی مورد احترام مردم است و به او حسادت می ورزد. به همین جهت، تصمیم می گیرد با ذکر عیب هایش، او را در نظر مردم کوچک کند.^۳

۸. همراهی و موافقت با دوستان

گاهی انسان برای اینکه بر دوستانش بار گران نباشد و موجب فرار آنها نشود، با آنان همراهی می کند و آنها را در لذت بردن از غیبت دیگران، یاری می دهد.^۴

غیبت در فضاهای مذهبی

فضاهای مذهبی، مانند: مساجد، حسینیه ها، تکایا، حرم های امامان و امامزادگان، بسترها و زمینه های ارتباطی بندگان با معبود و بهترین فرصت برای خلوت گزینی و کسب بهره های معنوی به شمار می روند. متأسفانه، با وجود آنکه حتی نشستن در مسجد و اماکن مذهبی طبق روایات اسلامی دارای فضیلت است و درباره آن سفارش بسیاری شده، ولی اغلب مشاهده می شود که نمازگزاران و اهالی مسجد نیز فرصت حضور در مسجد را به جای اشتغال به ذکر و عبادت، به غیبت برادران و خواهران دینی خود سپری می کنند. رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده است: «الْجُلُوسُ فِي الْمَسْجِدِ أَنْتَظَرَ الصَّلَاةَ عِبَادَةٌ مَا لَمْ يُحَدِّثْ، فَيَلْ يَأْ رَسُوْلَ اللهِ وَ مَا يُحَدِّثُ، قَالَ الْإِغْتِيَابُ؛^۵ نشستن در مسجد برای انتظار نماز، عبادت است؛ مادامی که احداث نکند. سؤال شد: ای رسول خدا!

۱. همان.

۲. همان.

۳. همان.

۴. همان.

۵. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۵۷.

چه چیز را احداث نکنند؟ فرمود غیبت را.»

به هر روی، همانند دیگر حقوق انسانی، غیبت به طور خاص در شرع اسلام جنبه حق‌الناس دارد و حقوق انسانی تا زمانی که صاحبان آنها راضی نشوند، از طرف خداوند آمرزیده نمی‌شوند و تفاوتی نمی‌کند که این عمل، در خانه انجام شود و یا فضای مجازی یا در یک مکان مذهبی. بسیار مایه خسران است که انسان وقت ارزشمند خود در محیط‌های مذهبی و مقدس را به جای کسب بهره معنوی، به غیبت دیگران سپری کند.

گوش‌دادن به غیبت

گوش‌دادن به غیبت نیز همانند غیبت‌کردن، معصیت است و چنان‌که بزرگان اخلاق متذکر شده‌اند، چه بسا گناه غیبت‌شنونده از غیبت‌کننده بیشتر نیز باشد؛ زیرا تا مستمع نباشد، غیبت‌کننده انگیزه‌ای برای غیبت نخواهد داشت و در واقع آن‌که زمینه غیبت را برای غیبت‌کننده فراهم می‌سازد، شخص غیبت‌شنونده است و چنان‌که با واکنش منفی غیبت‌شنونده مواجه شود و یا احساس کند علاقه‌ای به شنیدن غیبت ندارد، او نیز انگیزه‌ای برای غیبت نخواهد داشت.

از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام در روایت مناهمی رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمده است: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْغَيْبَةِ وَالْإِسْتِمَاعِ إِلَيْهَا؛^۱ رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از غیبت‌کردن و گوش‌دادن به آن، نهی کرده است.»

دختر مرحوم شیخ انصاری نقل می‌کند: روزی دختر ناصرالدین‌شاه برای زیارت و دیدار با پدرم، وارد منزل ما در نجف اشرف شد. در اتاق او، به جای ذغال، کمی پشگل در منقل مشتعل بود و یک سفره حصیری به دیوار آویزان. در کنار منقل گلی، یک پیه‌سوز سفالی اتاق را نیمه روشن کرده بود. اینها همه اسباب اتاق آن قطب‌دائرة فقاهاست بود!

شاهزاده وقتی وضع اتاق را برانداز کرد، نتوانست مطلب درون خویش را پنهان دارد از این‌رو، گفت: اگر ملا و مجتهد این است، پس حاج ملاعلی کنی چه می‌گوید! سخنش هنوز تمام نشده بود که شیخ انصاری از جای برخاست و با ناراحتی فرمود: چه گفتی؟ این کلام کفرآمیز چه بود؟ بدان‌که خود را جهنمی کردی، برخیز و از نزد من دور شو و حتی یک لحظه اینجا نمان؛ زیرا می‌ترسم عقوبت تو مرا هم بگیرد. شاهزاده از تهدیدات شیخ به گریه افتاد و گفت: آقا توبه کردم، نفهمیدم، مرا عفو کنید، دیگر از این غلط‌ها نمی‌کنم! شیخ از خطای او گذشت و فرمود: «تو

۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۲۸۲.

کجا و اظهار نظر در باب ملا علی کنی کجا؟»^۱

حضرت امام علیه السلام در کتاب چهل حدیث به نقل از شهید ثانی درباره اهمیت نوع واکنش شنونده غیبت می فرماید:

«یکی از انواع خفیه غیبت، گوش کردن به آن از روی تعجب است؛ زیرا او با اظهار تعجب خود، نشاط غیبت کننده را زیاد می کند و او را وادار به غیبت بیشتر می کند؛ مثلاً می گوید من تعجب می کنم از این حرف؛ تاکنون این را نمی دانستم! چون با این کلمات می خواهد غیبت کننده را به غیبت بیشتر وادار سازد.»^۲

نقل است در محضر مرحوم میرزا جواد آقا ملکی تبریزی، شخصی زبان به غیبت گشود. آن بزرگوار خیلی ناراحت شد و خطاب به غیبت کننده فرمود: «چهل روز مرا به زحمت انداختی!» یعنی با شنیدن این غیبت، مرتکب گناه ناخواسته ای شده ام که بهبود این زخم معنوی، زمانی طولانی می طلبد.^۳

از این رو، الهام از رفتار بزرگان دینی، از مهم ترین اموری است که انسان را در غلبه بر این رفتار زشت مدد می رساند. آیت الله فاضل لنکرانی از قول همسر محترم امام خمینی علیه السلام نقل می کند:

«من در مدت ۶۲ سال که با امام زندگی کرده ام یک غیبت از ایشان نشنیدم. خیلی این مطلب، معجزه گونه است؛ حتی تا این درجه که ایشان گفته بودند که ما یک کارگری داشتیم که خیلی اهل کارکردن نبود. یک کارگر بهتر به جای او آوردیم. بعد از چند روز، من خدمت امام رفتم که بگویم این خیلی کارگر خوبی است. امام فرمود: اگر با این جمله می خواهی به من بفهمانی که قبلی خوب نبود، این غیبت است و من حاضر نیستم بشنوم.»^۴

دفاع از غیبت شونده

غیبت، علاوه بر تعدی به حقوق فردی، حقوق اجتماعی را نیز مورد آسیب قرار می دهد و به همین سبب، گذشته از ضربه زدن به اخلاق فردی، باعث از بین رفتن اخلاق اجتماعی نیز می شود. جامعه، جایی است که شرایط مطلوب زیست اجتماعی را برای انسان ها فراهم می سازد و این امر، زمانی محقق می گردد که انسان ها در جامعه احساس آرامش کنند، احساس امنیت

۱. گروهی از نویسندگان، زبان؛ بایدها و نبایدها، ص ۳۵.

۲. امام خمینی، چهل حدیث، ص ۲۷۲.

۳. گروهی از نویسندگان، زبان؛ بایدها و نبایدها، ص ۳۰.

۴. همان، ص ۲۸.

اجتماعی نمایند، احساس تعلق خاطر داشته باشند و بتوانند به یکدیگر اعتماد کنند؛ اما غیبت، باعث می‌شود افراد نتوانند به همدیگر اعتماد کنند؛ زیرا وقتی افراد بدانند پشت سرشان غیبت می‌شود و اسرار نهان آنها به وسیله دیگران فاش می‌گردد، نمی‌توانند به هیچ فرد و گروهی در غیاب خود اعتماد داشته باشند. به این سبب، اشاعه غیبت باعث می‌شود به تدریج میثاق‌های اجتماعی سست گردد، اعتمادها کاهش یابد، آرامش و امنیت اجتماعی دستخوش آسیب گردد و همه این امور، می‌تواند از آثار و پیامدهای غیبت باشد.^۱

بدین‌سان، همه اعضای جامعه برای برخورداری از زیست اجتماعی مناسب، باید از گسستن پیمان‌های اجتماعی جلوگیری کنند و مانع گسترش غیبت در جامعه خود بشوند. یکی از راه‌های ممانعت از شیوع غیبت که در آموزه‌های اسلامی مورد سفارش قرار گرفته است، دفاع از غیبت‌شونده هنگام غیبت است و در روایات اهل بیت علیهم‌السلام نیز از آن به عنوان حقوق برادران دینی یاد شده است.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در وصیتی به امام علی علیه‌السلام فرموده است: «مَنْ اغْتَيْبَ عِنْدَهُ أَخُوهُ الْمُسْلِمِ فَاسْتَطَاعَ نَصْرَهُ فَلَمْ يَنْصُرْهُ خَذَلَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛^۲ کسی که نزد او برادر مسلمانش غیبت شود و توان کمک به او داشته باشد، اما او را یاری نکند، خداوند او را در دنیا و آخرت خوار گرداند.»

همچنین، از امام باقر علیه‌السلام روایت شده است: «کسی که پیش او برادر مؤمنش غیبت شود و او را یاری کند، خداوند در دنیا و آخرت او را کمک نماید و کسی که او را یاری نکند و غیبت را از او دور نکند، درحالی‌که توان کمک‌رساندن به او داشته است، خداوند در دنیا و آخرت او را ذلیل می‌نماید.»^۳

به هر حال، حرمت و قداست انسان اقتضا می‌کند که نه تنها انسان غیبت کسی را نشنود، بلکه در صورت وقوع نیز در مقام دفاع از آن برآید.

درمان غیبت

۱. حفظ عزت نفس

یکی از راه‌های جلوگیری از ارتکاب عمل غیبت، بهره‌گیری از قوه عزت نفس است. عزت نفس

۱. ر.ک: سید محمدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۸، ص ۴۸۵؛ امام خمینی، چهل حدیث، ص ۲۶۴.

۲. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۲۹۱.

۳. همان.

به واقع، باور و اعتقادی است که فرد درباره ارزش و اهمیت خود دارد. از این رو، کسی که احساس عزت نفس می‌کند، کاری که باعث وارد شدن لطمه به عزت و ارزش‌های درونی‌اش بشود، انجام نمی‌دهد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ كَرَّمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ هَانَتْ عَلَيْهِ شَهَوَاتُهُ»^۱ به نزد آنکه از عزت نفس بهره مند باشد، خواهش‌های نفسانی بی‌مقدار است.»

غیبت، خوراک سگ‌های جهنم است^۲ و کسی که متوجه عیب‌های مردمان است، همانند مگس نشسته بر جاهای پلید است.^۳ بنابراین، آن‌که به مراتب اعلا‌ی عزت نفس می‌اندیشد، دامن خود را به حسیض چنین ذلت‌هایی آلوده نمی‌کند.

امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید: «هَلِكْ أَمْرٌ لَمْ يَعْرِفْ قَدْرَهُ»^۴ کسی که قدر خود را نداند، نابود گردیده است.» امام کاظم علیه السلام در پاسخ عثمان بن عیسی که از ایشان درخواست نصیحت کرده بود، فرمود: «أَحْفَظُ لِسَانَكَ تَعَزَّ وَ لَا تُمَكِّنِ النَّاسَ مِنْ قِيَادِكَ فَتَذِلَّ رَقَبَتُكَ»^۵ زبانت را نگهدار، تا عزیز باشی و مهار خود را به دست مردم مده، تا خود را خوار کنی.»

۲. توجه به عیوب خود

به غیر از انسان‌های کامل که خداوند متعال آنها را تأیید نموده، سایر انسان‌ها در معرض انواع عیوب نفسانی هستند. از این رو، توجه و تأمل فرد در عیب‌ها و ایرادهای درونی خویش، باعث می‌شود که از تفحص در عیب‌های دیگران و به زبان آوردن آنها در قالب غیبت خودداری کند.

گر خدا خواهد که پوشد عیب کس   کم زند در عیب معیوبان نفس^۶

سعدی هم می‌گوید:

همه عیب خلق دیدن نه مرّوت است و مردی

نظری به خویشان کن که تو هم گناه داری^۷

۱. نهج البلاغه، کلمات قصار، ش ۴۴۹.

۲. همان، ص ۲۸۳، ح ۱۶۳۱۵.

۳. امام خمینی، چهل حدیث، ص ۲۶۹.

۴. صحیحی صالح، نهج البلاغه، حکمت ۱۴۹.

۵. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۲۲۵.

۶. مولوی، مثنوی معنوی، دفتر ۱، بیت ۸۲۰.

۷. کلیات سعدی، مواعظ شماره ۵۲، ص ۸۰۴.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عَيْبِ النَّاسِ؛^۱ خوش به حال آن کس که عیب خودش، او را از پرداختن به عیب‌های مردم باز دارد.» چقدر زشت است که انسان دارای هزاران عیب باشد؛ اما از آنها غفلت کند و به معایب دیگران پردازد و آنها را به عیب‌های خود بیفزاید. اگر انسان قدری در حالات، اخلاق و اعمال خود سیر کند و به اصلاح خویش پردازد، کارهایش اصلاح می‌شود. هیچ عیبی بالاتر از آن نیست که انسان عیب خود را نفهمد و از آن غافل باشد و با آنکه خود مجموعه عیوب است، به عیوب دیگران سرکشی کند.^۲

۳. تمرین و ممارست

تمرین، مداومت، مشارطه و تعهد بر جبران گذشته، از اصلی‌ترین راه‌های درمان این بیماری خطرناک است. دوری‌گزیدن از مجالس، مکان‌ها و زمینه‌هایی که امکان ورود به غیبت دیگران در آنها فراهم است و در صورت ناگزیر بودن، سعی در جبران و مشارطه با خود مبنی بر عدم تکرار، علاج درمان این گناه بزرگ است. آیت‌الله مجتهدی می‌گوید:

«شخصی نزد من آمد و می‌خواست مرا در غیبت بیندازد. به او گفتم: بین جهنم رفتن واجب کفایی است؛ یک دسته که بروند، از گردن ما ساقط می‌شود. چرا غیبت کنم و مرا به جهنم بفرستی!»^۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده: «سرعت غیبت در نابودی کارهای نیک بندگان، بیش از سرعت آتش در سوزاندن چیزهای خشک است.»^۴ و نیز آن حضرت فرموده است: «(وَ الْغَيْبَةُ لَا تُغْفَرُ حَتَّىٰ يُغْفِرَهَا صَاحِبُهَا؛^۵ غیبت آمرزیده نمی‌شود، تا آنکه صاحبش گذشت کند.» همچنین، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله سؤال شد که کفاره غیبت چیست؟ فرمود: «تَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِمَنْ اغْتَابْتَهُ كَلِمًا ذَكَرْتَهُ؛^۶ هر وقت یاد کسی که غیبتش کردید افتادید، از خداوند برایش طلب استغفار کنید.» بنابراین، قبل از گرفتاری در عواقب ناگوار این گناه عظیم، باید درصدد اصلاح خویش برآمد.

۱. صبحی صالح، نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.

۲. ر.ک: امام خمینی، چهل حدیث، ص ۲۶۹.

۳. گروهی از نویسندگان، زبان؛ باید‌ها و نبایدها، ص ۲۷.

۴. فیض کاشانی، محجة البیضاء، ج ۵، ص ۲۶۴.

۵. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۲۸۱.

۶. همان، ص ۲۹۰.

حضرت امام علیه السلام در این خصوص فرموده: «نباید گذاشت با این آلودگی و این کبیره ایمان گُش، از این عالم منتقل شویم که برای این گناه کبیره در عالم غیب و پس از پرده ملکوت، صورت مشوّه زشتی است که علاوه بر بدی آن، موجب رسوایی در ملاّ اعلی و محضر انبیای مرسلین و ملائکه مقربین می شود. ما غافلیم که اعمال ما عیناً به صورت های مناسب با آنها در عالم دیگر به ما رجوع می کنند و نمی دانیم که صاحب این عمل، همان طور که چون سگ های درنده، أعراض مردم را دریده و گوشت آنها را خورده، در جهنم نیز صورت ملکوتی این عمل به او رجوع می کند.»^۱

---

۱. امام خمینی، چهل حدیث، ص ۲۵۸.